

Lizbon Antlaşması'ndan Bugüne AB Hukukunda Zorunlu Göç ve Kadın

Tülay Yıldırım Mat*
Medeniyet Üniversitesi

Ece Mozakoğlu**
Marmara Üniversitesi

Öz

En basit şekliyle bir yer değiştirme edimini ifade eden göç kavramı bugün sıkça duyduğumuz ve uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip bir kavramdır. Bu yer değiştirme ediminin bir sınır geçmeyi ihtiva etmesini açıklayan uluslararası göç ve bu eylemin irade dışı sebeplerle gerçekleşmesi hali olan zorunlu göç ise günümüzün küresel siyasetinde ve Avrupa Birliği (AB) politikalarında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Birleşmiş Milletler verilerine göre bugün dünya genelinde yaklaşık 66 Milyon zorunlu göçmen bulunması ve bunun ancak takip edilebilen sayılara dayalı olduğu gerçeği, çarpıcı şekilde zorunlu göçün, devletlerin politikalarındaki etkisinin nedenini gözler önüne sermektedir. Bugün sözü edilen bu zorunlu göçe maruz kalanların yarısından fazlasını ise kadınlar oluşturmaktadır. Oldukça bireysel bir deneyim olan göç yolculuğunda kadın ve erkeklerin yaşadığı deneyimler birbirinden farklı olmakla birlikte araştırmalar, kadınların yaşadığı deneyimlerin çok daha ypraticı olduğunu ortaya koymuştur. Yeri ve gelişimi bakımından aynı ölçüde eski bir tarihe sahip ancak kavramsallaştırılması 1960 ila 1970'lerde ikinci dalga feminizme dayanan toplumsal cinsiyet kavramı bu sebeple temelde bireyi konu edinen göç çalışmaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaşması (gender-mainstreaming), bir diğer deyişle Birlik ortak politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, bugün AB politikalarının önemli ilkelerindedir. Bu bilgilerden hareketle, bu çalışmada Lizbon Antlaşması'ndan günümüze AB hukukunda zorunlu göçte toplumsal cinsiyet bağlamında kadının yeri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: göç, zorunlu göç, kadın, toplumsal cinsiyet, Avrupa Birliği, AB hukuku.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tülay Yıldırım Mat, Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku. İstanbul-Türkiye. E-posta: tulay.yildirim@medeniyet.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-3035-9693.

**Ece Mozakoğlu (Yüksek Lisans öğrencisi), Marmara Üniversitesi AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. İstanbul-Türkiye. E-posta :ece.mozakoglu@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-7079-2037.

Forced Migration and Women in the EU Law from Lisbon Treaty to Today

Tülay Yıldırım Mat
Medeniyet University

Ece Mozakoğlu
Marmara University

Abstract

Migration is attracting a considerable level of attention which plays a significant role in International Relations. In a plain and simplest term, migration is referred as to as an act of relocation. International migration e.g. relocation that involves crossing of borders or forced migration e.g. involuntary displacement all play important roles in today's global and EU politics. Indeed, the fact that there are approximately 66 million forced or displaced people in the world reveals why forced displacement has quite obvious impacts on states' policies. Women constitute more than half of the forced or displaced population. Research shows that even though men and women experience varying issues throughout their migration journeys, the impacts of migration on females are considerably more detrimental when compared directly to the males'. Thus, Gender, which has a long running history in terms of its importance and development, has a significant place in the migration studies that focusses on individuals. Gender mainstreaming—which implies paying special regard to the equality of gender, is one of the main principles of the EU policies. This study therefore focuses on the position of women in the EU law with respect to the gender, especially since the Lisbon Treaty.

Keywords: migration, forced migration, women, gender, EU, EU Law.

Giriş

Tarih boyunca, farklı kültürler, farklı dönemlerde, fiziksel cinsiyet farklarına, ideali ifade eden çeşitli anlamlar yüklemişlerdir (Nagl-Docekal, 2009). Buradan hareketle, tarihsel süreçte, toplumlarda cinsler için yerinde olduğu düşünülen bir takım davranış kalıpları oluşmuştur. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, cinsler arasında mevcut farklar üzerinden şekillenen toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin şekillendirdiği tarih ve bilgiyi ifade eden bir kavram olarak tanımlanabilir (Öztan, 2004). Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylere biçilen bu roller temelinde yapılan her türlü ayrımcılığın önüne geçilebilmesi ve bireylerin ırk, etnik ve dini kimlik gibi unsurların yanı sıra cinsiyet bağlamında da herhangi bir ayırım yapılmaksızın eşit olması anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bugün, Avrupa Birliği (AB) politika alanlarının temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. 1990'larda dünyada meydana gelen toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması gelişmesinden AB de etkilenmiştir (Koray, 2011). 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, Birlik temel görevlerinden biri olarak belirlenmiştir (European Communities, 1997). Böylelikle toplumsal cinsiyet eşitliği, Birlik içi tüm politika alanlarına yayılmıştır. 2007 yılında imzalanan AB Antlaşması'nın 2. Maddesinde, Birlik temel değerleri arasında, kadın-erkek eşitliğinin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Antlaşmanın 3. Maddesinde sayılan Birlik politikalarının hepsinin hayata geçirilmesinde, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin gözetileceği açık şekilde ifade edilmiştir (European Community, 2007).

Uluslararası göç, "kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları" (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 59) olarak tanımlanabilir. Günümüz dünyasında kavram, gerek hızı gerekse ortaya çıkan yeni göç yolları ile giderek daha karmaşık bir hal almaktadır. Geleneksel anlamda uluslararası göç, zorunlu göç ve emek göçü olmak üzere iki temel başlık çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Günümüzde, göçün çok yönlü ve karmaşık yapısı ortaya yeni kavram ve sınıflandırmalar çıkarmış olsa da hala temelde bir iradeyi barındıran emek göçü ve irade dışı bir hareketi ifade eden zorunlu göç, uluslararası göçün iki temel türünü ifade etmektedir (Yılmaz, 2014). Bugün dünyada önemli uluslararası sorunlardan biri, içerdiği insani unsurlar bakımından büyük bir ciddiyete haiz olan zorunlu göçler ve bu durumdan etkilenen bireylerin bunun yanında devletlerin asimetrik durumudur. AB, coğrafi konumunun bir sonucu olarak bahsi geçen zorunlu göçün kaynak ülkelerine olan yakınlığı ve en nihayetinde sunduğu belli fırsatlar neticesinde, bugün zorunlu göçte ve düzensiz göçte¹ önemli bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, birçok alanda ortak hareket kabiliyeti geliştiren ve geliştirmeye devam eden Birlik için ortak bir sığınma ve göç politikasını da gerekli kılmış ve bu konuda önemli girişimleri beraberinde getirmiştir.

AB'nin ortak bir göç ve sığınma politikası konusunda attığı ilk adımlar, 1992'de AB'yi kuran Maastricht Antlaşması'nı² revize eden 1997 Amsterdam Antlaşması ile olmuştur. Yaşanan gelişmeler ve Amsterdam Antlaşması sonrası 1990'lar, daha önce Birlik üyesi devletler bazında yürütülen göç politikalarının,

Birlik bazında politikaların konusu olduğu bir dönemi beraberinde getirmiştir (Samur, 2008). Lizbon Antlaşması (Bir diğer adıyla, Lizbon Revizyonu), gerek Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) gerekse Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşma'da (ABİA) göç politikasının bir ortak alan olarak belirlendiği ayrıca tüm politika alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetileceğinin altının çizildiği bir resmi belgedir (European Community, 2007). Bu gelişmelere karşılık AB, Üye Devletler ve AB olmak üzere iki katmanlı, dolayısıyla parçalı bir yapıya sahiptir. AB'nin kendine özgü bu yapısı, ortak göç politikasının Birlik içerisinde bağlayıcılığı kademeli olan direktifler aracılığı ile yönlendiriliyor olması bakımından gelişimini yavaşlatmakta ve Üye Devletlerin konu ile ilgili tavırlarını da kapsamaktadır. Bu çalışmada, 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması sonrası, AB ortak göç ve sığınma politikasında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın odaklı bir inceleme ortaya konulacaktır. Çalışmanın temel hedefi, zorunlu göçün bir sonucu olan sığınma hukukunun, AB temel metinlerinde, toplumsal cinsiyet bağlamında, kadın açısından, nasıl işlendiğinin anlaşılmasıdır. Yapılacak çalışma, konuya eleştirel kuramın sağladığı analitik perspektiften bir bakış açısını sağlamayı amaçlamaktadır.

Zorunlu Göç, Kadın ve AB: Göçün Kadınlaşması

BM 2017 yılı verilerine göre dünyadaki göçmen nüfus, yaklaşık 258 milyondur ve sayının yaklaşık olarak yarısını da kadınlar oluşturmaktadır (United Nations, 2017). Zorunlu göç açısından bakıldığında ise, BM verileri günümüzde yaklaşık 66 milyon bireyin zorla yerlerinden edildiğini gözler önüne sermektedir (BMMYK, 2017). 1980'li yıllardan başlayarak dünyada yaşanan gelişmeler ve küreselleşmeyle ilişkili şekilde toplumsal cinsiyet rollerinde - meydana gelen bir takım³ değişiklikler, kadınların göç etme oranlarının da giderek yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Kadınların ailelerini geçindirmek için daha fazla sorumluluk almaya başlaması ve artan bölgesel çatışmalar hem emek göçüne hem de zorunlu göçe katılımlarının küresel anlamda sayıca artışı beraberinde getirmiştir (Ulutaş & Kalfa, 2009). Göç eden kadınların sayısında meydana gelen bu artış, çok boyutlu bir kavram olan göçün kadınlaşmasının önemli bir kolunu oluşturmaktadır (Ehrenreich & Hochschild, 2004). Bu artış, kadının aileden bağımsız, göçe katılan bir aktör, bağımsız bir birey olarak değerlendirilmesi gereğinin alandaki çalışmalarda sıkça ortaya konulmasını sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Carling, 2005). Bu çerçevede göçün kadınlaşmasının bir diğer boyutunu kadınların erkeklerden bağımsız olarak bir aktör olarak nitelendirilmesi oluşturmaktadır. Son olarak göçün kadınlaşması, uluslararası emek piyasalarında kadınların sayılarında mevcut artışı beraberinde getirmiştir (Petrozziello, 2013).

Kadınlar için sınırların geçişi ve bunun devamında yaşanan gelişmeler belirli biçimler almaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsel davranışları göz önüne alındığında göç ve ardından ortaya çıkan kültürleşme süreci, kadınlar için erkeklerden farklı olasılıkları barındırmaktadır (Espin, 1997). Göç, oldukça bireysel bir deneyimdir ve bu durum aynı zamanda göçün kadınlar, erkekler ve

LGBTİ⁴ bireyler üzerinde farklı etkileri olması sonucunu da beraberinde getirmektedir (Carling, 2005). Bu bakımdan, göç konusunda etkili olması beklenen, uygulanacak hukuk kuralları, yapılacak düzenlemeler ve ortaya konulacak politikalar bu farklılıklara duyarlı şekilde geliştirilebilmiş olmalıdır. Özellikle savaş ve çatışma bölgelerinin ürettiği sığınmacı ve mülteci kadınların sayısı bugün gerek dünyada gerekse AB'de giderek artmaktadır. AB, yukarıda da kısaca açıklandığı üzere sunduğu imkânlar çerçevesinde, zorunlu göçte önemli bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak AB üye devletlerinde zorunlu göçmenlerin sayısı giderek artmaktadır. Avrupa'da kadın göçmenlerin sayısı ise 2000'lerden başlayarak erkek göçmenlerin sayısının üzerine çıkmıştır. Yapılan çalışmalar gerek ilk etapta çatışma bölgelerinde gerek göç yolculuğunda gerekse gidilen ülkede yaşanan adaptasyon sürecinde kadınların yaşadığı deneyimlerin erkeklerden çok daha farklı olduğunu ve karşılaştıkları zorlukların daha yıpratıcı olabildiğini net şekilde göstermektedir. Bu vaziyet, yukarıda da belirtildiği üzere, toplumsal cinsiyete ve dolayısıyla farklı deneyimlere duyarlı politikalar geliştirilmesi ihtiyacını beraberinde getirmektedir. BM Kadın Birimi UN Women'ın 2017 yılında yayımladığı toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı göç yasalarının oluşturulması hakkında rapor (UN Women, 2017), kadın göçmenlerin ve sığınmacıların göç yolunda yaşadığı ciddi sorunları da içermiştir. Bu raporda verilen bilgilere göre, kadın sığınmacılar Avrupa yolculuğunda, sözlü veya fiziksel cinsel saldırı ve istismara maruz kalmaktadır (UN Women, 2017). Göç yolunda karşı karşıya kaldığı istismar ile kadın sığınmacılar, kaçtıkları dehşetin ardından yeni bir dehşetle tanışmaktadır. Bunun yanında gidilen ülkede yaşanan zorluklar bakımından yapılacak bir değerlendirmede, hedef ülkede mevcut farklı toplumsal yaşam biçimi, ekonomik yönden karşılaşılan ikili engellenme⁵, toplumsal çevredeki farklı yaşam biçimi, dil engeli ve bunun getirdiği uyum problemleri gibi sorunların kadınların ciddi olumsuz ruhsal etkilerle karşılaşması sonucunu ortaya çıkardığı görülmektedir (Tuzcu & Ilgaz, 2015). Kadınların karşılaştıkları bu sorunlar ve dezavantajlı konumlarına karşılık konu çerçevesinde yapılacak düzenlemelerin ve politikaların içeriğindeki söylem⁶ ayrıca önem kazanmaktadır. Kadınların mağdur olarak gösterildiği tarzda bir söylem, mevcut mağduriyeti söylem yoluyla derinleştirebilmesi olasılığıyla, politika yapıcılar tarafından kaçınılması gereken bir tavidir. Bu çerçevede, konu ile ilgili AB resmi belgeleri, AB'nin bu alanda geliştirdiği politikaların içeriği ve yönelimi ile ilgili temel bilgileri vermekte, politikaların ana çerçevesini göstermektedir. Bu bakımdan, belgelerde geçen tanımlamalar konu başlıklarının dışında dahi yer alsa, o konu başlığında kullanıldığında kavramların AB açısından ne anlam ifade ettiğinin anlaşılmasında önem arz etmektedir.

Lizbon Antlaşması'ndan Bugüne: AB Hukukunda Zorunlu Göç ve Kadın

Avrupa, uzun dönemdir önemli ve tercih edilen bir göç güzergâhı, bir hedef bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin zorunlu göçte sunduğu imkânlar, Avrupa'yı gün geçtikçe artan bir şekilde zorunlu göç konusunda önemli bir hedef

haline getirmiştir. Bu durum Avrupa Topluluklarından başlayarak bir takım ortak düzenlemeler yapılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. AB'nin de kurulduğu 1990'lı yılların sonunda ortak bir sığınma ve göç hukukunu ve buna paralel geliştirilen ortak politikaları gerekli kılmıştır. 2007'de imzalanarak 2009'da yürürlüğe giren ve AB antlaşmalarını Avrupa Birliği Antlaşması (ABA), Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (ABİA) olmak üzere iki temel resmi belgeye oturtan Lizbon Revizyonu'nda da bu durum açık şekilde görülmektedir. ABA'da Ortak Hükümler başlığı altında, Birliğin vatandaşlarına sunduğu imkânların gerçekleştirilmesinin temelinde bulunan ortak tedbirlerden biri olarak göç konusunda alınan önlemler belirtilirken aynı bölümde, kadın-erkek arasında eşitlik gözetilmesi, Birlik temel amaçlarından biri olarak sayılmıştır (European Community, 2007). ABİA'nın "Özgürlük, Adalet ve Güvenlik Alanı" adlı başlığı altında 2. Bölüm, sınır kontrolleri, iltica ve göç konusundaki politikalara ayrılmıştır. Bu bölümde bulunan 79. Maddede, alınacak tedbirler arasında açık şekilde kadın ve çocuk ticareti başta olmak üzere, insan ticareti ile mücadele yer almaktadır (European Community, 2007). Ancak, bu bölümde sözü edilen madde dışında, kadın ile ilgili bir unsur görülmemektedir.

AB'nin üç sütunlu yapısını ortadan kaldırarak ona bir tüzel kişilik kazandıran Lizbon Antlaşması ile gelen bir diğer yenilik, Temel Haklar Şartı (THŞ)'nin Birlik müktesebatının bir parçası haline gelmesi olmuştur (Bilçen, 2010). 2000 yılı Nice Zirvesi ile ilan edilen Şart, AB'nin bütünleşmesi yolunda önemli bir unsuru ifade etmektedir. AB vatandaşlarının ortak Avrupalı kimliği için önem taşıyan belge, aynı zamanda Birlik vatandaşlarının haklarını somut ve görünür kılmıştır. Belgede, genel eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerine açıkça yer verilmiştir. Ayrıca, Şartın 23. Maddesi ile olumlu ayrımcılık⁷ imkânı kabul edilmiştir (Metin, 2002). Şartın 17. ve 18. Maddeleri ile ise sığınma hakkı ve ihraç, sınır dışı veya iade etme yasakları belirtilmiştir. Madde 17'de belirtilen sığınma hakkının, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve sığınmacıların statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol (New York Protokolü) kuralları dikkate alınarak ve Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma kapsamında değerlendirileceği açıkça belirtilmiştir (European Communities, 2000). Bu noktada, Şartın bu konuda dayanak olarak gösterdiği Cenevre Sözleşmesi'nin sığınmacı tanımının incelenmesi önem arz etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde sığınmacı tanımı;

1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs" olarak belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler, 1951).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tanımda ifade edilen savaş koşullarının ortadan kalkışı bu tanımın revizyonu ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaç, 1967

yılında imzalanan New York Protokolü'yle karşılanmış, ilk tanımda mevcut coğrafya ve zaman ibareleri kaldırılmıştır. Tanımın bu şekli ile sığınmacı, kendi hür iradesi dışında, baskı ve zor yoluyla göçe yönelen kişidir ve bu durumun ortaya çıkardığı tüm zorlukları yaşamaktadır (Buz, 2007). Önceki paragraflarda da belirtildiği üzere, göç çok kişisel bir deneyimdir ve buna paralel farklı gruplar üzerinde etkilerinin farklı olduğu önemli bir gerçektir. Kadınları göçe iten nedenler arasında, kadınlara yönelik şiddet önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Buz, özellikle savaş ve çatışma durumlarında, kadınlara yönelik cinsel şiddetin önemli bir baskı aracı olduğunu ortaya koyar (Buz, 2007). 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde karşımıza çıkan tanımda, kadınların bu gibi göç etme nedenlerine değinilmemiş oluşunun tanımı eksik kıldığı ile ilgili feminist eleştiriler de buradan yola çıkmaktadır. Kadınlar, erkeklerden farklı olarak;

...toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulüm, geleneklerle ilişkili bedensel ve ruhsal sağlıklarını bozan zarar verici uygulamalar, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet gibi esas olarak kadın olmalarından kaynaklı zulüm ve baskılardan kaçmak için de ülkelerini terk etmek ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmaktadırlar (Buz, 2007: 40-41).

Tüm bu bilgilerden hareketle, en temelde, kadınların göçe yönelmede erkeklerden farklı, mevcut durumlarının ve göç sürecinde karşılaştıkları aynı çerçevedeki sorunlarının tanımlanması noktası bu konuda uygulanacak politikaların olumlu sonuç vermesinin ilk şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. THŞ'nda sığınma hakkının dayanağı olarak kabul edilen bu tanım, Birliğin zorunlu göçe bakışını, onu tanımlama noktasında, toplumsal cinsiyet bağlamında eksik kılmaktadır.

Lizbon Antlaşması sonrası AB Sığınma Hukuku konusunda imza edilen önemli bir belge, *2008 İade Koşulları Yönergesidir*. Bu yönerge içinde Madde 3'te *Tanımlar* başlığı altında *savunmasız kişiler* olarak tanımlanan gruplar verilmiştir. Buradaki tanıma göre bu kişiler, küçükler, refakatsiz küçükler, engelliler, yaşlılar, hamile kadınlar, küçük çocukları bulunan yalnız ebeveynler ve işkence, tecavüz veya diğer ciddi psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet biçimlerine maruz kalmış kişilerdir. Savunmasız kişiler doğrultusunda belgede, geri göndermeme ilkesi ve savunmasız kişilerin acil-özel ihtiyaçları kapsamında, Üye Devletlere tanınan, direktifi düzensiz göçmenler bağlamında 3. ülke vatandaşlarına uygulamama hakkı konusunda bir kısıtlamaya gidilmiştir. Üye devletlerin haklarına zarar vermeden işletilecek bu maddenin, bireyleri koruma konusunda bir girişim olduğu görülmektedir. Bu noktada belgeye getirilebilecek bir eleştiri, yapılan tanımlamalardaki eksikliklerdir. Öncelikle, olumlu ayrımcılık noktasında, göz önünde bulundurulacak, yukarıda sözü edilen ciddi şiddet biçimlerinin nasıl ve neye göre tanımlanacağı belgede açık şekilde belirtilmemiştir. Farklı cinsiyetlerin yaşayabileceği farklı durumlar ve deneyimler ihmal edilmiştir. Son olarak savunmasız kişilerle ilgili yapılan tanımlamada yalnız olmayan ebeveynlerin yaşayabileceği problemlerin ihmal edildiği görülmektedir. Aynı belgede 14. Madde ile belirtilen savunmasız kişiler için gerekli tedbirlerin

alınması hususu belirtilmiştir. Madde 16'da bu kişiler için özel ilgi gösterileceği ifade edilmiştir (The European Parliament & The European Council, 2008). Ancak belirtilen özel ilginin mahiyeti ve tedbirlerin içeriği açık şekilde ayrıntılarıyla belirtilmemiştir.

2008 yılında imzalanan Avrupa Sığınma ve Göç Paktı, uluslararası göçün yeni formları ve karmaşıklaşan yapısına karşılık AB'nin ortak bir mekanizma oluşturmak adına attığı adımlardan bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgede, göçmenlerin entegrasyonu konusunda sıralanan maddelerde, aile göçlerinin daha etkin şekilde düzenlenmesi, bu alanda insan hakları ve temel hakların gözetilmesi ve entegrasyona engel teşkil edecek her türlü ayrımcılığın önlenmesine yönelik ögelere yer verilmiştir. Sığınma ve göç konusunda ortak tedbirlerin neler olması gerektiği ve bu tedbirlere olan ihtiyacı ortaya koyan bir belge olması nedeniyle Pakt, daha genel kapsamlı bir belgedir, özgün durumlara ve ihtiyaçlara açık şekilde yer verilmemiş, tanımlamalar yapılmamıştır (Council of the European Union, 2008). Belgenin sadece genel hatları çizdiğini, bu çerçevede özellikle temel insan haklarına yapılan vurgunun olumlu olmasına karşılık belgede özel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik içerik bulunmaması noktasında bir eksiklik olduğunu söylemek mümkündür.

Stockholm Programı, 2009 yılında oluşturulan ve 2014 yılına kadar AB'de birçok alanda ortak düzenlemeleri içeren bir reform programı olarak, Birlik üye devletleri arasındaki uyumun artırılmasını hedeflemiştir (Council of the European Union, 2009). *Vatandaşlara Hizmet Eden ve Koruyan Açık ve Güvenli Bir Avrupa* hedefleyen belgede, vatandaşlık haklarının desteklenmesi başlığı altında 4. maddede özel korumaya ihtiyaç duyan bireyler belirtilmiştir. Buna göre, yakın ilişkiler içerisinde tekrarlanan şiddete maruz kalanlar, cinsiyete dayalı şiddet mağdurları veya vatandaşı olmadıkları Üye devletteki diğer suçlara maruz kalan kişiler, özel destek ve yasal korumaya ihtiyaç duymaktadır. Bu belgede, cinsiyete dayalı şiddet ve farklı şiddet biçimlerinin özel durumlarına getirilen diğer belgelerin aksine daha kapsamlı tanımlama dikkat çekmektedir. 2. Başlık altında savunmasız kişiler hususunda belgede, Üye Devlet vatandaşı olmayan ve Üye Devletlerden birinde özellikle cinsel şiddet suçlarına maruz kalmış kadınların özel korunma ihtiyaçlarının altı çizilmiştir. Bu ihtiyaçların karşılanması adına sağlanacak finansal destek belirtilmiştir. Aynı başlık altında her türlü ayrımcılığın kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. Bu belgede, cinsel şiddetin ayrıca altının çizilmiş oluşu ve birden farklı yüzüne yer verilmesi önemli bir ayrıntıdır. *Koruyan Bir Avrupa* başlıklı 4. Madde içerisinde, insan kaçakçılığı konusuna ayrıca değinilmiştir. Birliğin insan kaçakçılığı ile mücadelesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yapılmaması konularını da içeren geniş kapsamlı, koordine edilmiş ve tutarlı politikalar izlemesinin önemini altı çizilmiştir. İnsan kaçakçılığı konusunda özellikle kadınların aldığı ciddi etkiler düşünüldüğünde böylesi bir politikanın izlenmesi ihtiyacı daha açık şekilde anlaşılmaktadır. Aynı zamanda böylesi bir maddenin belgede vurgulanarak verilmesi, henüz üyeler arasında mevcut politikaların bu dönemde belirtilen açılardan yeterince uyumlaştırılmadığının bir göstergesidir. Yine insan kaçakçılığı konusunda, Komisyon, özellikle kadınlar ve çocuklar hususunda

kaynak ülkelerde yapılacak bilgilendirme çalışmaları ve işbirlikleri için görevlendirilmiştir. Belgede, benzer davaların benzer sonuçlar alması ve tüm Üye Devletlerde bireylerin ortak muamele görmelerinin amaçlandığı belirtilmiş ve bu çerçevede ortak bir sığınma prosedürünün oluşturulmasının önemine dikkat çekilmiştir (Council of the European Union, 2009).

2011 tarihinde revize edilen Mülteci Nitelendirme Yönergesi (European Parliament & European Council, 2011), Birlik genelinde üçüncü ülke vatandaşları veya vatansız kişiler konusunda uluslararası koruma kapsamında ortak standartların oluşturulmasını amaçlamaktadır. Belgenin giriş kısmında bulunan 30. Paragrafta, “zulüm görmenin” tanımlanması hususunda, belli bir gruba üyelik, cinsel kimlik ve yanı sıra cinsel baskı ve zorbalığın da başvuranın haklı korkuları olması durumunda dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Olgular ve durumların değerlendirilmesi başlıklı 4. Madde altında cinsiyet, yaş gibi kişinin kendine has durumunun, zulüm ve baskıdan etkilenmesi noktasında dikkate alınmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Belgenin, mülteci olmanın niteliklerini içeren 3. Bölümünde, *Zulüm Eylemleri* başlıklı 9. Madde altında, zulüm olarak değerlendirilecek durumlar arasında, Cenevre Sözleşmesi'nde açıkça yer alanların yanı sıra cinsiyete özgü unsurlar da sayılmıştır. Zulüm sebeplerini içeren 10. Madde altında Üye Devletlerin zulüm nedenlerini değerlendirirken dikkate alacakları unsurlar arasında, toplumsal cinsiyete ilişkin konularda dikkatli bir bakış açısı ile duruma yaklaşacakları vurgulanarak belirtilmiştir. Belgenin 7. Bölümünde, uluslararası korumanın genel kurallarını içeren 20. Madde altında özel dikkate haiz kişilerin arasında sayılan cinsel şiddet ve baskı görmüş kişiler, hamile kadınlar gibi gruplar ve bu grupların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması hususuna değinilmiştir. Aynı bölümde 30. Maddede de benzeri bir vurgulama yapılmış, konunun altı tekrar çizilmiştir (European Parliament & European Council, 2011). Yönergede, tanımların genişletildiği, eksiklikler üzerine gidilerek kapsamın daha net çizilmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim belge, 2004 tarihli ilk Mülteci Nitelendirme Yönergesine göre daha iyi bir çerçeve sunmuş ve kadınlar için daha net garantiler vermiştir (European Union, 2014).

2013 tarihli güncellenen *Kabul Koşulları Yönergesi*'nde (European Parliament & European Council, 2013), tedarik konularını içeren 18. Madde altında, cinsiyet ve yaşa özel unsurların mültecilerin ağırlandığı tesislerde göz önünde bulundurulması gereğinin altı çizilmiştir. Üye Devletler, tesislerde cinsiyete dayalı şiddete karşı önlem almak konusunda görevlendirilmiştir. Bu paragraf, Birlik dâhilinde konuya olan dikkati gösteren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgede 11. Madde altında, kadın başvuranların gözaltına alınması durumunda, rızaları olmadığı hallerde, erkeklerden ayrı olarak tutulacakları belirtilmiş ve bu bölümde kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık uygulanmıştır. 29. Maddede ise Üye Devletlerin ilgili kurumlarda gerek kadın gerekse erkek başvuranların ihtiyaçlarına saygı duyan bir perspektifin bu yönerge kapsamında eğitimlerle desteklenerek kazandırılmasında yetkili olduğu belirtilmiştir (European Parliament & European Council, 2013). Bu belge, AB'nin konu ile ilgili farkındalığını gösterdiği gibi özellikle alanda çalışan bireylerin bu konuda

eğitimlerle desteklenmesi noktasında farkındalığını tüm katmanlara yaymak istediğinin de göstergesidir. AB'nin kurumsal yapısı ve bu yapının kendine has karmaşık doğası düşünüldüğünde böylesi bir girişimin AB politikalarının başarıyla uygulanması ve aktarılmasındaki önemi açıkça görülebilmektedir.

2013 yılında, *Sığınma İsteyenlerin Ülkeye Kabulüne İlişkin Asgari Standartların Belirlenmesi* amacıyla oluşturulan, 2005 yılında imzalanan yönergeyi revize eden Konsey yönergesiyle (European Parliament & European Council, 2013), Birlik genelinde ortak bir sığınma politikasının oluşturulması yolunda önemli bir diğer adım atılmıştır. Üye Devletler arasında ortak standartların oluşturulmasını hedefleyen yönergenin, genel olarak revize edilen kısımlarının yer aldığı ilk bölümde, 32. Maddede, kadın ve erkek başvuranlar arasında toplumsal cinsiyete duyarlı, tarafların özel ihtiyaçlarına cevap veren bir yaklaşım sergileneneceği açıkça belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyetle ilgili meselelerde özel ilgi ve dikkatin gözetilmesi gerektiği aynı maddede açıkça belirtilmiştir. Aynı bölümde 29. Maddede ise uluslararası koruma prosedürlerinin uygulanmasında da belirtilen hususların dikkate alınacağı açıklanmıştır. Belgenin 2. Bölümünde yer alan 10. Madde altında, başvuruları inceleyen personelin, diğer konuların yanı sıra toplumsal cinsiyet temelli meselelerde de gerekli durumlarda uzman desteğine başvurmaları hususu verilmiştir. Aynı başlık altında Madde 11'de toplumsal cinsiyete dayalı meseleleri de içeren bir şekilde, gerektiğinde uluslararası koruma çerçevesinde kişi bazlı kararlar verebilme inisiyatifi Üye Devletlere tanınmıştır. Aynı bölümde, 15. Madde çerçevesinde, başvuranlarla yapılacak görüşmelerde ilgili personelin toplumsal cinsiyet bilincine sahip olması gereği özellikle belirtilmiştir (European Parliament & European Council, 2013). Bu belge için de öncelikle ilgili personel bakımından verilen kararlar çerçevesinde bir önceki belge gibi önem arz etmektedir. Bunun yanında bu belgeye, içeriğinde mevcut tanımlamalardan hareketle, AB'nin göçe olan bakış açısının temelinde onun bireysel ve kişiye özel bir deneyim olduğu konusunda farkındalığı dikkat çekici bir şekilde ortaya konulmuştur.

Göç ve sığınma konusunda AB içinde ortak hukuksal yapının gelişimi, konu düzleminde AB ortak politikalarının zeminini oluşturmuştur. İlgili politikaların uygulanması ise bu hukuksal normlar üzerine bina edilen kurumsal yapı aracılığıyla gerçekleşmektedir. 2010 yılında kurulan Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO) (EASO, 2017) ve ilk olarak 2003'te geliştirilen, 2013'te *Dublin Yönergesi* ile Dublin Sistemi olarak adlandırılan yapıyı oluşturan EURODAC ile tüm bu gelişmelerin ışığında AB Sığınma Politikalarının Üye devletlerarasında uyumlu şekilde işlemini sağlayacak, yukarıda incelenen belgelerin ortaya koyduğu unsurlara dayanarak kurumsal yapı oluşturulmuştur (Migration and Home Affairs, 2017). Kurumların varlıklarıyla sağladıkları destek, oluşturulmaya çalışılan Üye Devletler arasındaki ortak yapı için önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ortak yapının içerdiği tüm ilke ve esaslar, bu kurumlar aracılığıyla işlerlik kazanmaktadır ve aktarılabilmektedir. Bu bakımdan, yukarıda geçen tanımların aktarıldığı ve işlerlik kazandığı yapılar olmaları açısından bu kurumlar ve yapılanmaları önem arz etmektedir.

İlk olarak 1990'da imzalanan *Dublin Konvansiyonu*, Avrupa Topluluğu'nun Üye Devletlerinden birinde yapılmış olan bir sığınma başvurusunun incelenmesinden hangi Devletin sorumlu olacağı ve ortak sığınma politikalarının oluşturulması sürecinin hızlandırılması amaçlarını gütmüştür. 2013 yılında oluşturularak 1990 yılı Dublin Konvansiyonu'nu revize eden Dublin 3 Konvansiyonu, kendinden önceki metinde olduğu gibi, üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız bir kişi tarafından Üye Devletlerden birinde bulunan uluslararası koruma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devlet'in belirlenmesine yönelik kriterleri ve mekanizmaları oluşturmayı hedeflemektedir. Yıllar içerisinde Avrupa Topluluğu'ndan AB'ye evrim, uluslararası hukukun geçirdiği değişimler, AB hukukunda ve Birlik politikalarında yaşanan gelişim ve oluşturulan ortak yapılar böylesi bir güncellemeyi de ihtiyaç haline getirmiştir. Dublin 3, tıpkı diğer AB temel hukuk metinlerinde olduğu gibi esas tanımlarını Cenevre Sözleşmesi'ne dayandırmıştır (The European Commission & European Parliament, 2013). Yukarıda ayrıca açıklanan Sözleşmenin verdiği tanım feminist perspektiften, kadınların durumlarını ifade etmek bakımından mevcut eksikliği ile haklı eleştirilere hedef olmuştur. Böylesi önemli bir belgede, mevcut tanımlarda yapılmayan revizyonlar konu ile ilgili eksik bir boyutu oluşturmaktadır.

AB'nde ortak bir güvenlik stratejisi oluşturulması adına ortaya konulan ilk güvenlik stratejisi belgesi 2003 yılında imzalanmıştır⁸. 2007 Lizbon Revizyonu sonrası, 2003 belgesinin bir değerlendirmesini içeren güvenlik stratejisi belgesi ise 2008'de Zirve tarafından onaylanmıştır. Bu belgelerde güvenlik bazında tehdit algılamaları incelendiğinde göçün 2003 belgesinde ayrı bir başlık olarak incelenmediği, 2008 belgesinde ise daha ciddi tehditler arasında sayıldığı görülmektedir (Karabel, 2016). 2016 yılında yeni dönemin ODP Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini önderliğinde oluşturulan ve daha kapsamlı bir belge olan yeni güvenlik stratejisi Global Strateji'de ise göç meselesi, AB güvenliğine önemli ve ciddi bir tehdit olarak yerini almıştır (European Union, 2016). Bu belge, kendinden önceki belgelerden farklı olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bir perspektife sahiptir. Belge, kadınların gerek barışın tesisinde gerekse güvenliğin sürdürülebilirliğinde haiz olduğu önemi vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Sık sık toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güvenlik konusundaki rolü üzerinde durulan belgede, AB'nin göç politikasının daha etkili hale getirilmesinin önemi ortaya konulurken bu anlamda özellikle eğitim, kadınlar ve çocuklar üzerine odaklanılması gereği vurgulanmıştır (European Union, 2016). Bu güncel belge, son tahlilde AB'nin konu ile ilgili eksikliklerini kendini eleştirmeyi başararak ortaya koyduğunu göstermesi bakımından, oldukça olumlu bir çıktı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir resmi belgeyle, konu ile ilgili AB politikalarında var olan eksiklerin ortaya konulması ve bu eksiklerin giderilmesi adına ortaya konulacak stratejilerin belirlenmiş olması belgeyi bu çalışma kapsamında önemli bir dayanak haline getirmektedir. Genel olarak bakıldığında, çalışma kapsamında incelenen resmi metinlerde var olan temel eksikliği ortaya koyan bir güncel resmi belge oluşu AB'nin gelecekte konu ile ilgili girişimlerinde daha duyarlı geleceği ve politikalarda bu anlamda olumlu ivmenin devam edeceği yönünde beklentiyi arttırmaktadır.

Sonuç

Zorunlu göç, bugün gerek AB gerekse tüm dünya ülkeleri için ciddi bir mesele olmaya ve üretilen politikalarda önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. 2017 yılında AB’de ilk defa iltica başvurusu yapanların sayısı 672.000 iken bu sayının 222.995’i kadınlardan oluşmuştur. 2016 yılında ise bu sayılar total için 1.236.360 iken kadınların sayısı 398.315 olarak karşımıza çıkmaktadır (Eurostat, 2018). Bu sayısal veriler göz önünde bulundurulduğunda, durumun önemi açıkça görülmektedir. AB Üye Devletleri, bugün küresel anlamda yoğunlaşan ve giderek karmaşıklaşan zorunlu göçte, göçmenler için önemli birer hedef ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, düzenli ve düzensiz göçle ilgili düzenlemeler yapmak AB politikalarında önemli bir unsur haline gelmiştir. Günümüzde göçün giderek kadınlaşması hususu, yoğunlaşan göç hareketi ile ilgili uygulanacak politikaların, dolayısıyla bu politikaların dayandığı hukuki çerçevenin, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanması gereğini gözler önüne sermektedir. Yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliğinin AB ana akım politikalarından biri oluşu da bu durumu destekleyen ve sonuçta geliştirilen mekanizmaların bu anlamda duyarlı olması beklentisini ortaya çıkartan bir husustur.

Bu çalışma çerçevesinde incelenen resmi belgeler doğrultusunda, AB hukukunun, zorunlu göç konusunda, belirtilen yıllar arasında giderek daha çok toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hale geldiği görülmüştür. Durumun gerek antlaşmalar gerekse direktifler bazında, yıllara göre, benzer şekilde gelişim gösterdiği görülmektedir. Antlaşmalarda konu çerçevesinde net şekilde tanımlanmamış özel kadınlık durumlarının eksikliği, ilerleyen yıllarda, AB hukukunu geliştiren direktifler ile giderilmeye çalışılmıştır. Öncelikle, bahsi geçen tüm bu belgelerde yapılan tanım ve açıklamalar AB’nin konu ile ilgili bakış açısını göstermesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu tanımlarda var olan eksikliklere karşılık AB tarafından sergilenen farkındalık sevindiricidir. Ancak bu noktada belirtilmelidir ki AB, Birlik ve Üye Devletlerden oluşan çok parçalı, kompleks bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla bu yapı, geliştirilmeye çalışılan ortak politikalar ve hukukun yanı sıra Üye Devletlerin birim bazında bakış açıları ve buna bağlı tavırlarını da içermektedir. Bu çerçevede, antlaşmalar kadar bağlayıcılığı olmayan direktifler ile yapılan ve boşlukları dolduran tanımlar ne yazık ki aynı zamanda AB hukukunda ve dolayısıyla AB’nin konu ile ilgili geliştirdiği politikalarda mevcut bir zayıf noktayı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, direktiflerle yapılan hukuksal düzenlemelerin yeterli olmayacaklarının altı çizilmelidir. Buna karşılık bir ulusüstü örgüt olan AB’nin bu alandaki pozitif etkisi küresel anlamda ciddi bir değer yaratmaktadır.

Temel belgelerde, yıllara göre gerçekleşen olumlu değişime karşılık, kimi tanımlamalarda⁹ hala kadınların mağdur olarak adlandırılması durumu, bir diğer zayıf noktayı oluşturmaktadır. Bu türlü bir söylemin var olan mağduriyeti derinleştiren, sürekli kılan yapısının sorunlu olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Böyle bir bakış açısı, kadını bağımlı statüsüne indirgemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğinden uzak maskülen bir bakış açısını inşa etmektedir.

Bu anlamda AB resmi belgelerinde kullanılan dil, politikaların yönünü, içeriğini ve geliştirilecek olan söylemlerin ana hatlarını oluşturan yapısıyla kritik bir öneme sahiptir. Tüm bunlara ek olarak, resmi belgeler aracılığıyla teoride gerçekleştirilen olumlu girişimlerin, kadınların göç yolunda ve ulaştıklarında hedef bölgede yaşadıkları problemlerin çözümünde aktif şekilde pratikte de etkili olmaları en önemli meseledir. Bütün bu girişimlerin, neticede kadınlar için göç yolunda ve sonrasında olumlu bir ortamı beraberinde getirmesi, bir diğer deyişle olumlu girişimlerin başarılı sonuçlarını görebilmek, esas husustur. Nitekim bugün hala kadınlar, dünyanın her yerinde zorunlu göç yolunda çok ciddi sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, bireysel bir deneyim olan göçün kadınlar üzerindeki farklı yıkıcı etkilerine duyarlı geliştirilecek politikalar bu kapsamda güncel bir ihtiyaçtır. Bu girişimlerin optimum düzeyde fayda sağlaması ve sorunların çözümünde acil şekilde, aktif rol oynaması insan hakları bağlamında en önemli beklentidir.

Sonuç olarak, incelenen resmi belgelerden hareketle, AB'nin konu ile ilgili hukuki çerçevesinin ve dolayısıyla politikasının ana hatlarının, toplumsal cinsiyet bağlamında, kadın haklarına duyarlı bir yapıya sahip olduğunu ancak, bu yapıda eksiklikler bulunduğunu görülmüştür. AB'nin en güncel resmi metinlerinden birinde var olan bu konuda kendine yönelik özeleştirisi de bu sonucu onaylar niteliktedir. AB her ne kadar konu ile ilgili girişimlerini yıldan yıla daha açık şekilde ortaya koymaya başlamışsa da bir sivil güç olma özelliği gösteren ve kendini değerleriyle tanımlayan yapısıyla, bu hedefi güden AB için bahsi geçen tanımlamalar ve neticesinde geliştirilen hukuki çerçeve eksik yönleriyle dikkat çekmektedir. Kendini bir sivil güç olarak tanımlayan AB, bu yönüyle aynı zamanda küresel siyasette çalışmaya konu olan alan için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Zorunlu göç, bir insani meseledir. Bu hususta bireylerin karşılaştıkları tüm zorluk ve sıkıntılar da bir insan hakları meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın haklarının zorunlu göçe yansımaları, insan hakları perspektifinde değerlendirilmeli ve kadınların mağdur olarak adlandırıldığı bir yaklaşımın dışına çıkılıp hem söylem hem de eylem düzeyinde bireylerin sorunlarının çözümüne odaklanılmalıdır. Ancak bu şekilde ihtiyaç olan acil çözümler hızla yaratılabilecek ve kalıcı olabilecektir.

Notlar

¹ Düzensiz göç; "bir ülkeye yasadışı yollardan giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak anlamına gelmektedir." Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. TC İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Düzensiz Göç, İnternet adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-bilgi_409_422_423_icerik. Erişim tarihi: Ağustos, 6, 2017.

² Avrupa Birliği Antlaşması olarak da geçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. European Communities, Treaty of European Union (1991, Aralık 10). İnternet adresi: <https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/...>, son erişim tarihi:6 Ağustos 2017

³ 1970'lerden başlayarak küreselleşen sistemle birlikte kadınların uluslararası göçe katılımında artış görülmektedir. Bu artış toplumsal cinsiyet rolleri bakımından, kadının çalışma hayatına daha yoğun şekilde katılımı, geleneksel aile yapısında meydana gelen değişim ve dolayısıyla kadının aile içi ekonomiye katkısında artan etkinliğini içermektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. A. Buğra & Ç. Keyder (2006), *Sosyal Politika Yazılar*, İstanbul: İletişim.

- ⁴ Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel, İnterseksüel
- ⁵ Göçmenler bazında bakıldığında kadın-erkek istihdam farklarının, ülke vatandaşlarının durumuna karşılık daha asimetrik şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Göçmen kadınlar istihdama katılımda, hem göçmen olmayanlar karşısında hem de erkekler karşısında “ikili bir engellenmeye” maruz kalmaktadırlar (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2008).
- ⁶ Söylem ve söylem analizi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Foucault M. (1982) *İktidar ve Bilgi*, çev. Oruç Aruoba T., 3-4/1982, Foucault M. (1993) *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: YKY Yayınları.
- ⁷ Olumlu ayrımcılık ya da pozitif ayrımcılık, “tarihsel olarak dışlanmış grupların, başta eğitim, istihdam ve siyaset gibi alanlara katılımlarını sağlayarak bu gruplara temsil imkânı yaratmaya çalışan bir dizi kurumsal politika ve uygulamayı ifade etmektedir” (Öztaş, 2004: 204).
- ⁸ 2003 yılı Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi için bkz. European Union (2003, Aralık 12). A Secure Europe In A Better World. url: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, erişim tarihi: 30 Ağustos 2017
- ⁹ Bkz. 2009 Stockholm Programı, 2008 İfade Koşulları Yönergesi.

Kaynakça

- Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (Çev: Çiçekli B.) İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Bilçen S. (2010). AB’de Önemli Bir Adım: Lizbon Antlaşması. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Web Sitesi. İnternet adresi: https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf. Erişim tarihi: 9.8.2017.
- Birleşmiş Milletler (1951, Temmuz 28). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. İnternet adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statu_sune%C4%B1l%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf. Erişim tarihi: 9.8.2017.
- BMMYK (2017, June 19). Figures at a Glance. UNHCR. İnternet adresi: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>. Erişim tarihi: 20.12.2017.
- Buz S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2): 37-50.
- Carling J. (2005). *Gender Dimensions of International Migration*. Oslo: Gender Dimensions of International Migration.
- Council of the European Union (2008, Eylül 24). European Pact on Immigration and Asylum. European Council. İnternet adresi: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT>. Erişim tarihi: 16.8.2017.
- Council of the European Union (2009, 2 Aralık). The Stockholm Programme: An Open and Secure Europe Serving and Protecting the Citizen. European Commission. İnternet adresi: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme__an_open_and_secure_europe_en_1.pdf. Erişim tarihi: 16.8.2017.

- EASO (2017). About Us. European Asylum Support Office Official Website. İnternet adresi: <https://www.easo.europa.eu/about-us>. Erişim tarihi: 20.8.2017.
- Ehrenreich B. & Hochschild A.R. (2004). *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: Metropolitan/Owl Books.
- Espin O.M. (1997). The Role of Gender and Emotion in Women's Experience of Migration. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 10(4): 445-455.
- European Communities (1997). Treaty of Amsterdam. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. İnternet adresi: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>. Erişim tarihi: 3.8.2017.
- European Communities (2000, 18 Aralık). Charter of Fundamantel Rights of the European Union. European Parliament. İnternet adresi: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. Erişim tarihi: 9.8. 2017.
- European Community (2007). Treaty of Lisbon. Lisbon: Official Journal of the European Union. İnternet adresi: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN>. Erişim tarihi: 03.8.2017.
- European Parliament & European Council (20.12.2011). Directive 2011/95/EU of the European Parliament & of the Council. İnternet adresi: <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Dve-2011-95-Qualification.pdf>. Erişim adresi: 19.8.2017.
- European Parliament & European Council (26.6.2013). Dliirective 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council. European Union. İnternet adresi: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en>. Erişim tarihi: 19.8.2017.
- European Parliament & European Council. (26.6.2013). Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council. İnternet adresi: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=en>. Erişim tarihi: 20.8.2017.
- European Union (2014). A Common European Asylum System. European Union Official Website: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/ceas-fact-sheets/ceas_factsheet_en.pdf. Erişim tarihi: 19.8.2017.
- European Union (2016). Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. İnternet adresi: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web_0.pdf. Erişim tarihi: 30.8.2017.
- Eurostat (30.3.2018). Asylum and First Time Asylum Applicants by Citizenship, Age and Sex Annual Aggregated Data. İnternet adresi: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> Erişim tarihi: 20.8.2017.

- Karabel S. (2016, Mart 31). Avrupa Birliği'nin 2016 Güvenlik Strateji Belgesi. *BİLGESAM Analiz/ Avrupa*, (1308): 1-9.
- Koray M. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de "Cinsiyet" Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 13-53.
- Metin Y. (2002). Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(4): 35-63.
- Migration and Home Affairs. (2017, Ağustos 21). Identification of Applicants (EURODAC). European Commission. İnternet adresi: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en. Erişim tarihi: 21.8.2017.
- Nagl-Docekal H. (2009). Feminist Felsefenin Geleceği. *Cogito Dergisi*, (58): 219-225.
- Öztan E. (2004). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(1): 203-235.
- Petrozziello A. (2013). Gender on the Move: Working on the Migration-Development Nexus from a Gender Perspective. Santa Domingo: UN Women.
- Samur H. (2008). Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2): 1-16.
- The European Commission & European Parliament. (2013, Haziran 26). EN- Dublin III Regulation, Regulation (EC) No.604/2013 of 26.5.2013 (recast Dublin II Regulation). European Database of Asylum Law. İnternet adresi: <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/en-dublin-iii-regulation-regulation-ec-no-604-2013-26-june-2013-recast-dublin-ii-regulation>. Erişim tarihi:21.8. 2017.
- The European Parliament & the European Council. (2008, Aralık 16). Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union. İnternet adresi: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN>. Erişim tarihi: 15.8.2017.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. (2008). *OECD Ülkelerinde Kadınlar ve Erkekler*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Tuzcu A. & Ilgaz A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(1): 56-67.
- Ulutaş Ç.Ü. & Kalfa A. (2009). Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 1(2):13-28.
- United Nations (2017). International Migration Report. İnternet adresi: <http://data.worldbank.org/indicator/>. Erişim tarihi: 7.8.2017.
- Yılmaz A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2): 1685-1704.

